

ZA HRANICAMI JAZYKOVEDY

ADOLF E. SZOŁTYSEK: *Metafizyczność Języka (Metafizyka języka)*. Uniwersytet Śląski. Katowice 1991, 163 s.

Sú evergreeny, ktoré európske filozofovanie sprevádzajú od jeho zrodu. Patrí k nim nepochybne aj problematika jazyka. Téma vzťahu jazyka a myslenia, jazyka a bytia osvedčila svoju vitalitu aj v našom storočí a filozofia jazyka vydala také pozoruhodné plody, akými sú diela Wittgensteina a Heideggera.

Kniha *Metafizyczność języka* z pera poľského autora Szoltyška reprezentuje pokus o ontológiu jazyka v jeho nonlingvistickej perspektíve. Autorovi ide pritom o tzv. transcendentálny jazyk, a nie o jeho etnický variant (prirodzený jazyk). Práve transcendentálny jazyk, jeho logická štruktúra zakladá inteligibilnosť bytia a myslenia, pričom tento jazyk je generovaný z Absolútna a prostredníctvom Absolútna. Aj čitateľ nie veľmi zbehlý v teológii a dejinách filozofie identifikuje v autorových úvahách o povahe a podstate transcendentálneho jazyka silnú inšpiráciu sv. Augustínom a líniou myslenia od Platóna, Plotina, Descarta, Leibniza k Husserlovi a Heideggerovi. Autor sa *expressis verbis* hlási k antiempirickému prúdu, čo predznamenáva celú architektúru jeho uvažovania a argumentácie.

Okrem úvodu, v ktorom sa explikuje intencia, východiská a zvolený prístup, a záveru sa kniha člení do troch obširne štrukturovaných kapitol (*Henológia transcendentálneho jazyka*, s. 17-50, *Čisto duchovné zážitky a priestor kultúry*, s. 51-78, *Ontológia jazyka*, s. 86-141). Pri sledovaní a rekonštrukcii predložených reflexií je dobrou pomôckou výkladový slovník termínov (napr. henológia, transcendentálny, etnický, univerzálny jazyk, zákon inferenčnej ekvivalencie a i., s. 156-158). V pozadí analýz tkvie predpoklad rovnocnosti bytia a myslenia, odkazujúci k Parmenidovi (jedno) a Plotinovi (hen). Logická štruktúra gramatiky transcendentálneho jazyka je určená tzv. princípmi pra-logiky (henologický, dialogický, kumulologický princíp, s. 53), z ktorých sa vyvodzujú pravidlá transcendentálneho jazyka. Autor tu ťaží z elementárnych logických relácií a Peanovej aritmetiky. Nemennú štruktúru transcendentálneho jazyka garantuje konfigurácia mimočasových transcendentálnych objektov.

Od opisu a charakteristík gramatiky transcendentálneho jazyka (s. 52-56) sa v druhej časti prechádza k problematike konštituovania vedomia Ja so zreteľom na rozlíšenie medzi dušou, psychikou a vedomím. V duchu odkazu, ktorý Szoltyšek rozvíja, je nositeľom poznania a myslenia duša. V tejto súvislosti zaujmú výklady intuície, jej druhov a funkcií v poznaní (s. 65). Najvyššou formou pravdivého poznania je potom intelektuálna intuícia, bezprostredne prežívaná skúsenosť čistého duchovného zážitku. Pravdu Szoltyšek chápe nielen ako epistemologickú, ale najmä ako ontickú entitu. „Intelektuálne postihnutie epistemickej pravdy čiste duchovného zážitku prostredníctvom siete pojmov sa vzdaľuje od prežitia skúsenosti ontickej pravdy v tej miere, ako a v akom rozsahu intelekt prihliada k postulátom správnosti formálno-logického diskurzu, vychádzajúceho z pravdivých, ale triviálnych logicko-matematických kalkulo. Možno teda povedať, že čisto duchovný zážitok nemožno jednoducho a priamo obmedziť (podobne ako Platónove idey a Plotinove henady) sieťou pojmov. V podstate intelektu je však obsiahnutý princíp metodologickej racionalizácie, ktorý dokáže zážitok poradiť formálno-logickým pravidlám uvažovania“ (s. 67 preklad - T. S.).

Cieľom uvažovania druhej kapitoly je charakterizovať kultúru ako priestor absurdity, od ktorej treba vedomie Ja očistiť (s. 85).

V tretej kapitole sa podáva podrobný výklad lingvistického ponímania jazyka s dôrazom na Chomského koncepciu generatívnej gramatiky, Saussurovo odlíšenie medzi signifikantom a signifikatou, pričom etnický jazyk sa interpretuje ako svorník spájajúci zmyslový a mentálny svet. Kým pre lingvistiku je príznačný dôraz na fonológiu, syntax a sémantiku, metafyzika jazyka je nástrojom na označovanie myslenia, resp. jeho inteligibilných noematických foriem. V opozícii voči pluralite a rozmanitosti etnických jazykov je transcendentálny jazyk univerzálny a nemenný.

V závere sa sleduje symetria medzi gramatikou transcendentálneho jazyka a „gramatikou“ fyzikálneho sveta vzhľadom na pramene lingvistického myslenia od Saussura, Sapira, Whorfa, Chomského a Paigeta. V popredí je však otázka, ako sa postihuje ontická pravda, pričom sa naznačuje ontogenéza psychiky dieťaťa vyrastajúca z hypotetických tabuliek – mentálnej a zmyslovej (s. 131-136).

Hoci niektoré pasáže knihy zaiste vyvolávajú polemické otázky, najmä v radoch logikov a epistemológov (máme na mysli napr. časť *Transcendentálny priestor axióm*, s. 50-60, pojem mentálnej a zmyslovej tabuľky, pravidlá transcendentálneho jazyka, fundovanie kľúčovej ontologickej tézy o ekvivalencii jazyka a bytia atď.), ide o nevšednú iniciatívu v rámci filozofie jazyka, ktorá nasvedčuje tomu, že v prípade jeho tajomstiev nepatrí posledné slovo jazykovede.

Tatiana Sedová

O SLOBODE MYSLENIA

LEV ŠESTOV: Apofeoz bespočevnosti. Opyt adogmaticeskogo myšlenija (Chvála nespútanosti. Pokus o adogmatické myslenie). Leningrad 1992, 214 s.

V kníhkupectve Artforum sa znovu objavili filozofické knihy v ruštine. Nie je ich veľa, ale všetky sú zaujímavé a sú medzi nimi aj vynikajúce, ako napríklad kniha L. Šestova *Apoteóza nedogmatickosti*. Veľmi ma teší, že v čase, keď Petrohrad bol ešte Leningradom, vydavateľstvo Leningradskej univerzity sa ihneď, ako získalo slobodu rozhodovania, snažilo okrem iného vydať ťažko prístupné knihy.

Lev Šestov (Švarcman) nepochybne patrí k najoriginálnejším ruským mysliteľom. Spolu s Rosenzweigom a Buberom je považovaný za najväčšieho židovského filozofa XX. storočia (pozri [1], [2]). Bol to človek, ktorého si vážili a vysoko hodnotili aj jeho filozofickí oponenti a odporcovia. Bol napríklad jedným z najostrejších kritikov E. Husserla, no zároveň ich spájalo úprimné priateľstvo. Nie náhodou sa E. Husserl v liste z 3. 7. 1929 obracia k L. Šestovi s oslovením: „Drahý priateľ a antipód!“ Život to zariadil tak, že poslednou prácou L. Šestova bola štúdia o E. Husserlovi, ktorý zomrel 27. 4. 1938. Hoci sám mal síl veľmi málo, neodmietol napísať o priateľovi, a tak sa štúdia *Pamiatke veľkého filozofa* stala filozofickým testamentom samotného L. Šestova (zomrel o pol roka neskôr – 20. 11. 1938). Knihy L. Šestova sa vydávajú na celom svete a ako zaujímavosť dodávam, že najviac v Japonsku.

L. Šestov bol vzdelaním právnik. K filozofii sa dostal cez literatúru a odrazovým mostíkom mu boli Shakespearove tragédie. Najväčšmi naňho zapôsobili F. M. Dostojevskij a F. Nietzsche. (Na okraj poznamenávam, že Nietzscheho vplyv na ruské myslenie je vôbec neprebádaná a veľmi zaujímavá téma.) V posledných rokoch života na Husserlovu radu veľa čítal S. Kierkegaarda a zistil, že myšlienky dánskeho filozofa majú veľa spoločného s jeho vlastnými. Je aj autorom knihy *Kierkegaard a existenciálna filozofia*. Sám seba tiež pokladal za existenciálneho filozofa (hoci V. Zeňkovskij vo svojich známych *Dejinách ruskej filozofie* vidí L. Šestova ako náboženského mysliteľa, kým B. Jakovenko vidí vo filozofii Šestova subjektívno-skeptický kriticismus).